

УДК 930.25(477):314.151.3-054.72(=161.2)(100)

І. М. МАГА*

ДУХОВНА СКАРБНИЦЯ ЗАКОРДОННОГО УКРАЇНСТВА (до 10-ї річниці Центрального державного архіву зарубіжної україніки)

Висвітлено здобутки Центрального державного архіву зарубіжної україніки за перше десятиріччя діяльності: налагодження контактів із представниками української діаспори багатьох країн світу, зарубіжними і вітчизняними установами, що зберігають документи організацій та видатних діячів української еміграції; поповнення НАФ документами з історії суспільно-політичного, культурного та духовного (релігійного) життя зарубіжного українства. Акцентовано увагу на активній дослідницькій та виставковій роботі, яку архів проводить останнім часом задля популяризації документів світового українства

Ключові слова: ЦДАЗУ; українська діаспора; виставки; документи; музейний фонд; колекції.

12 травня ц. р. один із наймолодших архівів України – Центральний державний архів зарубіжної україніки (далі – ЦДАЗУ) відзначив своє перше десятиліття. Для архівної установи 10 років – це незначний проміжок часу в історії, але цілком достатній, аби гідно пройти етап становлення та посісти належне місце серед провідних центрів збереження документів закордонного українства, без яких неможливе об’єктивне дослідження та неупереджене осмислення історії України.

Своєю появою архівний осередок завдячує посиленій увазі держави до збереження документів, що мають історико-культурну цінність та є надбанням української нації; прагненні суспільства, зокрема молоді до всебічного вивчення своєї історії та активній співпраці, з одного боку,

* *Мага Ірина Миколаївна* – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, директор Центрального державного архіву зарубіжної україніки (м. Київ).

дослідників української діаспори із зарубіжними українськими науковцями, а з іншого – відомих діячів української діаспори з українськими архівістами, зокрема Г. Боряком, К. Новохатським, Г. Папакіним.

Після багаторічних роздумів і обговорень ідею створення ЦДАЗУ було реалізовано у 2007 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України “Про утворення Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного архіву зарубіжної українки”¹.

Перед новоствореним архівом було поставлено завдання виявляти, комплектувати, вести облік та зберігати документи світового українства. Основи співпраці з численними осередками української діаспори були закладені колективом на чолі з першими директорами – Ю. Я. Кулінічем (2007–2009 рр.) та В. Г. Берковським (2010–2015 рр.), завдяки чому архів почав активно поповнюватися документами історико-культурної спадщини України, що знаходилися за кордоном.

Західна українська діаспора зробила вагомий внесок у збереження національних традицій, важливими аспектами якого є заснування суспільно-політичних організацій, зокрема, Світового Конгресу Українців, молодіжних українських організацій “Пласт”, “Сокіл”; відтворення богословсько-історичної спадщини, що базується на ідеологічних засадах автокефалії української церкви; створення освітніх, наукових та культурних закладів тощо. Усі ці напрями діяльності світового українства відображені у документах ЦДАЗУ.

Громадсько-політична, науково-освітня та релігійна діяльність української діаспори упродовж ХХ ст. репрезентована документами Державного центру Української Народної Республіки в екзилі, Світової координаційної ради Ідеологічно споріднених націоналістичних організацій, Світової федерації українських жіночих організацій, Українського національного об’єднання Канади, Української національної єдності у Франції, Українського конгресового комітету Америки, Українського визвольного фонду, православного братства імені митрополита В. Липківського, Українського вільного університету, Української господарської академії в Подєбрадах, Українського наукового інституту у Берліні та ін.

Важливою складовою архівних фондів ЦДАЗУ є документальні зібрання бібліографа П. Зленка; театрального актора і режисера М. Міленка (Чехословаччина); військового і громадського діяча Г. Порохівського; дипломата, громадсько-політичного діяча К. Мацієвича (Румунія); історика, публіциста, літературознавця, дипломата І. Борщакка; поетеси і письменниці Н. Замулко-Дюбуше; першоієрарха УАПЦ у діаспорі митрополита Полікарпа (Сікорського); науковця, громадсько-політичного діяча А. Жуковського (Франція); поетеси і письменниці Ганни Черінь; письменника, публіциста, громадсько-політичного діяча О. Лашенка (США); журналіста, громадського діяча М. Селешка (Канада); письменника, літературознавця О. Дека (Ізраїль); громад-

сько-політичного діяча, засновника ОУН (державників), журналіста П. Дорожинського (США–Канада–Україна); художника В. Цибульського (Цибулько) (Австралія); інженера, громадського діяча О. Сухенка (Італія) та ін.

За 10 років працівниками архіву налагоджено контакти з представниками української діаспори багатьох країн світу, зокрема: з донькою митців Василя та Антоніни Цибульських – Анною Цибульською (Австралія); донькою історика та громадського діяча Романа Бжеського – Маргаритою Бжеською-Андраде (Бразилія); доньками відомого громадсько-політичного діяча, багаторічного члена ОУН та Голови Центрального Проводу ОУН(д) Павла Дорожинського – Лярисою та Оксаною Струк-Дорожинськими (Канада); головою Об'єднання українців “Закерзоння” в Торонто (Канада) Мирославом Іваником; директором Бібліотеки та Архіву ім. Т. Шевченка Союзу Українців у Великій Британії Людмилою Пекарською; директором Українського музею-архіву у Клівленді (США) Андрієм Фединським; родинами відомих громадських діячів – Раїси та св. п. Валентина Кохнів, Петра та Ольги Матул, Анни та Юрія Петренків (США) та ін.

Надійним партнером упродовж всієї діяльності ЦДАЗУ є Фондація імені Олега Ольжича (Україна). Серед останніх матеріалів, переданих Фондацією – документи українського громадського діяча Михайла Герця (США), який усе своє життя присвятив поширенню інформації про голодомор 1932–1933 рр. та визнанню його геноцидом українського народу.

З перших днів свого існування ЦДАЗУ активно поповнюється не лише цікавими документами з історії суспільно-політичного, культурного та духовного (релігійного) життя зарубіжного українства упродовж буремного і трагічного ХХ ст. – початку ХХІ ст., а й рідкісними рукописними книгами та стародруками, що датуються серединою ХVІ–початком ХХ ст., раритетними книжковими і періодичними україномовними виданнями, що виходили друком у багатьох країнах світу (Австрія, Канада, Німеччина, Польща, США, Франція, Чехословаччина та ін.) та музейними предметами. Так, основу довідково-інформаційного фонду архіву склали особисті бібліотечні колекції видатних діячів української еміграції: А. Жуковського, М. Плав'юка, Р. Бжеського, братів Климишиних, П. Дорожинського, родин Кохнів, Матул та ін. Окремі фонди становлять видання, що надійшли від Фондації імені Олега Ольжича (Україна).

Цінність документальних зібрань наших земляків, які проживали за кордоном у багатьох країнах світу, підсилюють і доповнюють музейні предмети, що надійшли до архіву у складі архівних колекцій. У музейному фонді ЦДАЗУ зібрано рідкісні військові нагороди родини Сухенків (Італія) – борців за незалежність доби визвольних змагань; особисті речі

У прес-центрі Українського національного інформаційного агентства “Укрінформ” після прес-конференції, присвяченої передаванню Фондацією імені Олега Ольжича ЦДАЗУ унікального комплексу архівних документів М. Герця. 14 грудня 2015 р.

На фото: учасники прес-конференції (зліва направо) О. Гаранін, виконавчий директор Спілки архівістів України; І. Мага, директор ЦДАЗУ; С. Кот, Голова правління Фондації імені Олега Ольжича; О. Кучерук, директор Бібліотеки ім. О. Ольжича при Фондації імені Олега Ольжича; В. Тихенко, заступник директора ЦДАЗУ.

Урочисте підписання договору дарування колекції документів П. Дорожинського; м. Київ, читальний зал ЦДАЗУ. 3 серпня 2016 р.

На фото: довірена особа родини П. Дорожинського – В. Мартинова (ліворуч) та директор ЦДАЗУ І. Мага (праворуч).

архієпископа С. Біляка (США); кліше фотографій, оригінали печаток і штампів різних установ та організацій української діаспори, приміром: Ліги Націй Східної Європи, Українського Академічного Комітету в Празі, Української драматичної студії в Празі.

Колектив ЦДАЗУ відкритий для співпраці з дослідниками та громадськістю і знаходиться у постійному пошуку нових форм використання інформації документів. Новини з життя установи регулярно розміщуються на веб-сайті архіву та сторінці у мережі Facebook. Важливим напрямом діяльності архіву є постійне інформування громадськості про склад і зміст документів зарубіжної україніки, проведення екскурсій, читання лекцій, організація наукових диспутів та архівних практикумів, публікація цікавих і цінних архівних документів на сторінках наукових видань та у ЗМІ. Зокрема, протягом останніх років науковці архіву взяли участь у міжнародних наукових конференціях: “Українська жінка у іншонаціональному середовищі: побутовий та громадянський вияви” (14 квітня 2016 р.) та “Українське зарубіжжя про революційні події в Україні (1917–1923 рр.): типологія джерел та оцінка подій” (6 квітня 2017 р.), організованих Інститутом української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України; науковій конференції “Київ та кияни” (31 травня 2016 р.), проведеній Музеєм історії м. Києва; “Круглому столі” “Вбивство Симона Петлюри в контексті геополітичних стратегій: джерела та історіографія” (25 травня 2016 р.) (організатори – Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України та Музей Української революції 1917–1921 років); загальних зборах Організації українських націоналістів (державників) (12 травня 2016 р.) та ін.

Постійною платформою для публікації наукових досліджень працівників ЦДАЗУ є фаховий журнал “Архіви України”, на сторінках якого упродовж останніх років було опубліковано низку статей за документами архіву та повідомлень, а саме: “Діяльність “Української національної єдності у Франції” у 1930–1970 рр.”², “Український вільний університет: голос поневоленої країни (документальна он-лайн виставка Центрального державного архіву зарубіжної україніки)”³, “Союз українського сокільства за кордоном: джерелознавчий аспект (1930-і роки)”⁴, “Внесок ученого, історика, дипломата Сергія Шелухина у розвиток українського правництва (за документами Центрального державного архіву зарубіжної україніки)”⁵, “Документи з історії Світового Конгресу Українців”⁶ “Епістолярна спадщина як джерело інформації про життя та діяльність митрополита УАПЦ Полікарпа Сікорського”⁷, “Створення архівного фонду українського громадсько-політичного діяча, публіциста, журналіста Павла Дорожинського в ЦДАЗУ”⁸, “Петро Іванович Холодний: постать митця”⁹, “З історії українських навчаль-

них закладів та наукових осередків Європи у міжвоєнний період”¹⁰. Розвідки науковців архіву публікувалися також у виданнях Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, Національного університету “Острозька академія” та ін. установ.

За 10 років діяльності колективом ЦДАЗУ підготовлено близько 90 стаціонарних та он-лайнних виставок архівних документів. З метою розширення географії користувачів архіву, їх соціального та вікового кола, стаціонарні виставки все частіше набувають статусу мандрівних і слугують важливою складовою різноманітних наукових заходів, зустрічей з громадськістю тощо. Зокрема, виставка “Ми – діти твої, Україно” у 2016 р. демонструвалася в українській школі “Веселка” (м. Гаага, Нідерланди) та Центрі підтримки і розвитку української культурної спадщини “Трембіта” (м. Афіни, Греція); виставка “Натхнені Батьківщиною: творчість українських митців за кордоном” експонувалася під час Міжнародної науково-практичної конференції “Ерделівські читання” (10–13 травня 2017 р., Закарпатська академія мистецтв).

У день відкриття виставки документів ЦДАЗУ “Ми – діти твої, Україно!” в Київському міському будинку вчителя з нагоди Міжнародного дня дитини. 1 червня 2016 р.

На фото: І. Драч, український поет, Герой України, голова Товариства зв’язків з українцями за межами України “Україна – Світ” із київськими школярами.

Акцентуючи увагу на виставковій роботі архіву як одній із найважливіших форм використання інформації документів, працівники установи до ювілею архіву підготували виставки “Миті історії: фрагменти виставкової діяльності ЦДАЗУ” та “Безцінний спадок українців”, що стали своєрідним символом вшанування усіх українців, які присвятили своє життя збереженню документальної спадщини нашого народу.

У день свого десятиріччя ЦДАЗУ організував прес-конференцію, яка проходила в Українському національному інформаційному агентстві “Укрінформ” та стала гарним приводом для ознайомлення громадськості з колекціями архіву. На окремих стендах у залі “Укрінформу” демонструвалися маловідомі документи та музейні предмети з фондів ЦДАЗУ: документи та особисті речі протодіякона Василя Потієнка, голови Всеукраїнської православної церковної ради, активного діяча УАПЦ в Україні та за кордоном, а також Павла Дорожинського, члена багатьох українських еміграційних організацій, Голови Центрального Проводу ОУН(державників) та засновника часопису “Українське Слово”.

Під час відкриття у читальному залі ЦДАЗУ документальної виставки “Незбориме плем’я”, приуроченої до Міжнародного дня захисту прав людини. 10 грудня 2015 р. На фото: Я. Калакура, український історик, архівознавець, заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Л. Лук’яненко, Герой України, видатний діяч українського національного руху, член-засновник Української Гельсінської Групи, письменник, автор “Акту про Незалежність України”.

В Українському національному інформаційному агентстві “Укрінформ” після прес-конференції з нагоди 10-річчя архіву. 12 травня 2017 р.

На фото: (зліва направо) О. Федорук, голова Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей (1993–2000), голова Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон (2000–2004), доктор мистецтвознавства, академік Академії мистецтв України; Т. Баранова, Голова Державної архівної служби України; Ю. Кулініч, перший директор ЦДАЗУ (2007–2009); Н. Колесніченко-Братунь, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності; Я. Калакура, заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка; І. Мага, директор ЦДАЗУ.

Колектив ЦДАЗУ після підсумкової колегії 3 березня 2017 р.

Серед присутніх (перша зліва): М. Палієнко, д. і. н., проф. кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член колегії архіву (за згодою) та М. Кузнецова, начальник відділу формування НАФ Укрдержархіву (у другому ряду четверта справа)

За 10 років своєї діяльності архів, усвідомлюючи важливість поставлених перед ним завдань, гідно пройшов етап інституціонального становлення та зайняв вагоме місце в системі архівних установ України. Налагоджено організацію приймання історико-культурної спадщини зарубіжних українців та українських організацій до архіву, створено оптимальні умови для постійного зберігання документів зарубіжної україніки та їх наукового опрацювання. Завдячуючи спільним зусиллям архівістів і усіх українців, що проживають в Україні та за її межами, яким небайдуже майбутнє України, фонди архіву систематично поповнюються унікальними історичними пам'ятками з історії української діаспори, а НАФ примножується духовними багатствами світового українства.

Напружена і цілеспрямована робота колективу принесла позитивні результати, які високо оцінили фахівці й дослідники як в Україні, так і за кордоном. Підтвердженням цього є численні подяки, які до свого десятиріччя отримав колектив архіву від друзів, колег і партнерів. Вітання надходили з різних куточків світу: Великої Британії, Греції, Італії, Нідерландів, США, України, Франції. Приємним подарунком архіву з нагоди круглої дати став випуск “Укрпоштою” серії поштових марок та конвертів.

Достойне минуле вимагає нових професійних досягнень. Серед пріоритетних завдань ЦДАЗУ – розширення кола фондоутворювачів і, відповідно, поповнення архіву документами про минуле України і життя української зарубіжної спільноти та залучення їх до всебічного використання; вивчення попиту громадян на ретроспективну інформацію, що відноситься до зарубіжної україніки; формування бази електронних архівних довідників; забезпечення користувачів архіву сучасними послугами у сфері використання інформації, що міститься у документах, віднесених до зарубіжної україніки. А відтак, нові цікаві знайомства та відкриття ще попереду!

¹ Про утворення Центрального державного електронного архіву України та Центрального державного архіву зарубіжної україніки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 279-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/279-2007-%D1%80> (дата звернення: 06. 09. 2017).

² *Николаєва Т. О.* Діяльність “Української національної єдності у Франції” у 1930–1970 рр.//Архіви України. 2015. № 5–6. С. 68–75.

³ *Романова К. В.* Український вільний університет: голос поневоленої країни (документальна он-лайн виставка Центрального державного архіву зарубіжної україніки)//Архіви України. 2016. № 1. С. 211–214.

⁴ *Романова К. В.* Союз українського сокілства за кордоном: джерелознавчий аспект (1930-і роки)//Архіви України. 2016. № 2. С. 87–96.

⁵ Ващук Л. В. Внесок ученого, історика, дипломата Сергія Шелухина у розвиток українського правництва (за документами Центрального державного архіву зарубіжної україніки//Архіви України. 2016. № 2. С. 40–48.

⁶ Тихенко В. О. Документи з історії Світового Конгресу Українців//Архіви України. 2016. № 3–4. С. 206–212.

⁷ Горбунова Г. А. Епістолярна спадщина як джерело інформації про життя та діяльність митрополита УАПЦ Полікарпа Сікорського//Архіви України. 2016. № 3–4. С. 125–140.

⁸ Решетченко Д. В. Створення архівного фонду українського громадсько-політичного діяча, публіциста, журналіста Павла Дорожинського в ЦДА-ЗУ//Архіви України. 2016. № 3–4. С. 282–287.

⁹ Ващук Л. В. Петро Іванович Холодний: постать митця//Архіви України. 2016. № 5–6. С. 252–262.

¹⁰ Романова К. В. З історії українських навчальних закладів та наукових осередків Європи у міжвоєнний період//Архіви України. 2017. № 1. С. 153–167.

The achievements of the Central State Archives of Foreign Archival Ukrainica for the first decade of activity are described: establishing contacts with representatives of the Ukrainian Diaspora in many countries of the world, foreign and domestic institutions that keep documents of organizations and prominent figures of Ukrainian emigration; replenishment of National Archival Holdings with the documents on the history of socio-political, cultural and spiritual (religious) life of foreign Ukrainians. The attention is focused on the active research and exhibition work that the archives have been conducting recently in order to popularize the documents of world Ukrainians.

Key words: the Central State Archives of Foreign Archival Ukrainica; Ukrainian Diaspora; exhibitions; documents; the museum collection; collections.